

NEXUS LINGUARUM

KÖSZÖNTŐ KÖTET A 80 ÉVES NYOMÁRKAY ISTVÁN AKADÉMIKUS TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Lukács István

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
SZLÁV FILOLÓGIAI TANSZÉK
BUDAPEST, 2017

SZAKMAI LEKTOROK
Bańczerowski Janusz
Jászay László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© szerzők
© ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő: Lukács István
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-859-4

TARTALOM

Bañcerowski Janusz	
Nyomárkay István akadémikus nyolcvan éves.....	9
Bajzek Lukač Marija	
Slovenska zemljepisna lastna imena na Gornjem	
Seniku in v Porabju.....	15
Bañcerowski Janusz	
Néhány gondolat a nyelvhasználat alapegységéről...	25
Császári Éva	
A szlovák szótárirodalom legújabb mérföldköve.	
Az első szlovák etimológiai szótár.....	43
Дудащ Мария	
Гневът в унгарската и българската фразеология...	51
Dudás Előd	
Kaj-horvát anyag Maks Pleteršnik szlovén–német	
szótárában.....	61
Dziewońska-Kiss Dorota	
Człowiek człowiekowi wilkiem – obraz wilka w języku	
polskim (w świetle związków frazeologicznych	
i przysłów).....	71
Федосов Олег	
Как достичь <i>совершенства</i> ?.....	81
Gyivicsán (Divičanová) Anna	
Rozmýšľanie o slovenskom národnom hnutí,	
o jazyku, o kultúre	
(Štefan Leška, Karol Straka, Ľudovít Haan).....	93
Gyöngyösi Mária	
A „törpe” Alekszandr Blok mitopoétikájában	
(Alakváltozatok és forrásaik).....	101
Imrichová Mária	
Slovenská právnická terminológia	
a problematika polysémie termínov.....	115
Jakovljević Dragan	
Književnost, novi mediji i postčitalačka generacija...	125

Janiec-Nyitrai Agnieszka	
Narošle postpamięci. Na marginesie węgierskiej	
trylogii Krzysztofa Vargi <i>Gulasz z turula, Czardasz</i>	
<i>z mangalicqı Langosz w jurcie</i>	135
Janurik Szabolcs	
Angol mintára keletkezett tükörszavak	
a magyarban és az oroszban.....	147
Ясаи Ласло	
Средства грамматики и картина мира	
в русском языке.....	161
Kiss Szemán Róbert	
A katolikus irodalom mint újkori kulturális	
képződmény sajátosságai.....	173
Kroó Katalin	
Az irodalmi szövegben rejlő <i>megszólítás</i> szemiotikai	
alakzatáról.....	183
Лявинец-Угрин Марианна	
Современная лексикография русинского языка..	195
Лебович Виктория	
К вопросу литературной ономастики	
у И. Нечуя-Левицкого.....	207
Lukács István	
A horvát <i>Sibila</i>	219
Menyhárt Krisztina	
„Zöldségeket beszél”. A zöldségek a magyar	
és a bolgár közmondásokban.....	231
Михайлов Камен	
Via Danubius.....	243
Milosevits Péter	
Jovan Dučić versei Babits Mihály fordításában.....	255
Nagy István	
Íráspoétika, írásethosz. Marina Cvetajeváról.....	271
Палоши Ильдико	
Мультисубъектность как семантическая категория	
в русском языке.....	283

Pátrovics Péter	Aspektualität – Temporalität – Kasus – Referentialität und Wortstellung im Deutschen und in den slawischen Sprachen. Mutmaßliche Zusammenhänge.....	297
Pavičić Mladen	Ivan Prijatelj <i>A szlovének irodalma</i> című irodalomtörténeti áttekintéséről.....	307
Péter Mihály	Két költő a szerelem másodvirágzásától (Puskin és Tyutcssev).....	317
Ráduly Zsuzsanna	Eponimák a lengyel és a magyar egyházi terminológiában.....	323
Sárköziné Vandan Enhzaya	<i>Вдрузе Достоевского в монгольском переводе</i> романа «Братья Карамазовы».....	335
Urkom Aleksander	Učenje stranog jezika u digitalnom dobu.....	343
Várnai Dorota	Renesans w Polsce i na Węgrzech.....	353
Vig István	Prebacivanje kodova u djelu „Az török áfium ellen való orvosság” (‘Lijek protiv turskoga opijuma’) Nikole Zrinskog.....	365
Zoltán András	Régi keleti szláv jövevényszavaink kérdéséhez.....	377
Zsilák Mária	A budai Egyetemi nyomda szlovák kiadványainak nyelvváltozatai az egységes modern irodalmi nyelv kialakulása tükrében.....	385

ANGOL MINTÁRA KELETKEZETT TÜKÖRSZAVAK A MAGYARBAN ÉS AZ OROSZBAN

Janurik Szabolcs

Nyomárkay István akadémikus munkásságának kulcsfontosságú részét képezik a tükörfordítás jelenségével kapcsolatos kutatásai. Az ünnepeelt e kérdéskör vizsgálatához rendszeresen visszatér, elsősorban a horvát nyelv német és magyar mintára létrejött tükörszavaira összpontosítva. Magyar nyelven megjelent tanulmányai között egyaránt olvashatunk gyakorlati egybevető elemzést (NYOMÁRKAY 1980), illetve összefoglaló jellegű, elméleti cikket (NYOMÁRKAY 1993a, 1993b). Néhány évvel ezelőtt közzétett dolgozatában a jubiláns a tükörfordítások és tükörjelentések mintáinak pontos meghatározására, valamint átvevő nyelvbeli életképességükre vonatkozóan von le tanulságokat (NYOMÁRKAY 2013). Legutóbbi írásában pedig felveti, hogy „tanulságos lenne a manapság nemzetközi használatúvá avanzsált angol nyelv kutatása a már említett nyelvi világgép szempontjából” (NYOMÁRKAY 2016: 380).

Ehhez a gondolathoz kapcsolódva az alábbi tanulmányomban a magyar és az orosz nyelvre az utóbbi évtizedekben gyakorolt, egyre erősödő angol nyelvi hatás ez idáig kevésbé vizsgált eredményének, az idegen mintát követő, de saját nyelvi elemekből építkező, újonnan kialakult tükörszavaknak a rövid áttekintésére vállalkozom. Szándékaim szerint írásom alapvetően gyakorlati jellegű, a tükörfordítást érintő elméleti kérdésekkel nem foglalkozom. A témában született szakirodalmi munkák vázlatos összefoglalása után kitérek a tükörszavak szótári rögzítésének problémáira, végül pedig tematikus csoportosításban tárgyalom a magyar és az orosz nyelv angol mintára létrejött új keletű tükörszavait, valamint a tükörszó-alkotási folyamatok hasonlóságait és eltéréseit.

1. Angol mintára keletkezett tükörszavak a magyarban

Az idegen nyelvi mintát követő tükörszavak és tükörjelentések vizsgálata nagyon munkaigényes, általában bonyolultabb, nehezebb feladat, mint a jövevényszavak kimutatása (KISS 1976: 4). Talán ez is közrejátszik abban, hogy a szakirodalomban nagyon kevés olyan munkát lehet találni, amely a magyar nyelv angol eredetű tükörfordításait veszi számba.

Papp László a TESz. adatai alapján összegzi a magyar nyelv tükörszavaival kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat. Tanulmányában terjedelmi okok miatt elsősorban a német és latin eredetű tükörfordításokra összpontosít, és mindössze négy olyan példát említ a 19. századból, amelyek mintaadója az angol nyelv lehetett: *telivér* [< *full-blood*], *félvér* [< *half-blood*], *kékharisnya*¹ [< *bluestocking*], *vezércikk* [< *leading article*] (PAPP 1984: 57).

Zsilinszky Éva értekezésében a magyar nyelv két legnagyobb etimológiai szótárának (TESz. és EWUng.) adatai alapján rendszerezi szókészletünk angol vonatkozású elemeit. A tükörjelenségek körében összesen 25 szót említ, de ezek közül csupán két 20. századi kalkról jelenthető ki egyértelműen, hogy angol mintára jött létre: *kosárlabda* [< *basketball*] (1926), *tizenéves* [< *teenager*] (1959). A többi esetben az angol mellett német minták is közrejátszhattak a tükörszavak kialakulásában: *felhőkarcoló* [< ang. *skyscraper*, ném. *Wolkenkratzer*], *kebelbarát* [< ang. *bosom friend*, ném. *Busenfreund*], *vezércikkely* [< ang. *leading article*, ném. *Leitartikel*] stb. (ZSILINSZKY 2003: 41–43, 51–52).

Országgh László monográfiájában „A közvetett nyelvi hatás” című fejezetben esik szó az angol mintára megalko-

¹ „Az elnevezés a XVIII. századi Angliából származik. [...] A magyar nyelvben való kései megjelenése [1837] azt sugallhatja, hogy valószínűbb a német forrás, mert a XIX. század elején amúgy is nagy számban jelentek meg német mintára alkotott tükörszavak a magyarban” (RÁDULY 1998: 472–473).

tott tükörfordításokról (ORSZÁGH 1977: 148–151). A neves szótáríró két korszakot különít el a magyar nyelvre vonatkozóan: a 20. századig általában valamilyen közvetítő nyelven (német, francia) keresztül jutottak el hozzánk az angol eredetű tükörszavak, míg az utóbbi évszázadban már egyenesen az angol alapján zajlott a tükörfordítás folyamata. Ország László a németen vagy a francián át érkezett tükörszavakra is bőségesen sorol fel példákat, jelen tanulmány szempontjából azonban érdekesebbek a közvetlenül az angoltól fordított kalkok, amelyekből 70-nél is többet említ a szerző. Az 1970-es évekig megjelent tükörfordítások közül kiemelkednek a sportnyelvi példák: *félideő* [*< halftime*], *kalapácsvetés* [*< hammer throw*], *kosárlabda* [*< basketball*], *sportember* [*< sportsman*], *súlylökés* [*< shot put*], *szabadrúgás* [*< free kick*], *vízipóló* [*< water polo*] stb., valamint a politikai szókincs kifejezései: *alsóház* [*< lower house*], *csúcstalálkozó* [*< summit (meeting)*], *felsőház* [*< upper house*], *forródrót* [*< hotline*], *hidegháború* [*< cold war*], *ülősztrájk* [*< sit-down strike*], *vasfüggöny* [*< iron curtain*] stb.

A magyar nyelv újabb keletű, angol mintára keletkezett tükörszavairól a legteljesebb összefoglalót Horváth Péter Iván tanulmányában olvashatjuk (HORVÁTH 2010). A szerző először azokat a lexémákat veszi számba, amelyek szóelemről szóelemre másolják az eredetit:

- 1) toldalékolt szavak: *böngésző* [*< browser*], *kivásárolni* [*< to buy out*], *mátság* [*< otherness*], *vágatlan* [*< uncut*];
- 2) szóösszetételek: *csapatépítés* [*< team building*], *fősodor* [*< mainstream*], *utóbuli* [*< afterparty*];
- 3) kifejezések: *csontváz a szekrényben* [*< skeleton in the closet*], *fenntartható fejlődés* [*< sustainable development*], *tudás alapú társadalom* [*< knowledge-based society*].

Az alaktani változással járó tükörfordítások egy-egy szóeleme eltér az angol eredetitől: *élet hossz tartó tanulás* [*< lifelong learning*], *értékesítési pont* [*< point of sale*], *földcsuszamlásszerű győzelem* [*< landslide victory*], *köszöntő ital* [*< welcome drink*].

A szerző a legtöbb példát a jelentéskölcsönzésre hozza, 60-nál is több magyar szó angol hatásra kialakult új jelentését tárgyalja, többek között az alábbiakat: *adminisztráció* [< *administration*] ‘kormány(zat)’, *asszisztens* [< *assistant*] ‘partjelző’, *évad* [< *season*] ‘tévésorozat egy évnyi részei’, *portál* [< *portal*] ‘kiinduló weboldal’, *realizálni* [< *to realize*] ‘rájönni, észrevenni’, *regisztrálni* [< *to register*] ‘feliratkozni’ (HORVÁTH 2010: 108–112).

A Minya Károly által összeállított neologizmusszótárak is jelentős mennyiségű angol mintájú tükörfordítást tartalmaznak. Érdekes megfigyelni, hogy a szótárszerkesztő az első kiadványában a forrásnyelv feltüntetése nélkül *tükörszó* jelöléssel adja meg a kérdéses példákat (MINYA 2007), majd a második szógyűjteményében már a *tükörfordítás* kifejezést alkalmazza, és az eredeti angol mintát is közli (MINYA 2014). Véleményem szerint azonban a két szótárban fellelhető tükörszavak tényleges mennyisége jóval nagyobb annál, mint ahogy azt a fenti minősítések alapján gondolhatnánk.

Az első szótárban mindössze 10 példa mellett áll a „tükörszó” megjelölés: *bőrfejú* [< *skinhead*], *egér* [< *mouse*], *egérpad* [< *mouse pad*], *érintőképernyős* [< *touch screen*], *fehérgalléros* [< *white-collar*], *génbank* [< *gene bank*], *hódeszka* [< *snowboard*], *kihívás* [< *challenge*], *környezetbarát* [< *environmentally friendly*], *politikacsináló* [< *polycymaker*]. Valójában azonban még további 70–80 szóról szintén feltételezhetjük, hogy tükörfordítás eredményeként jött létre: *árnyékkormány* [< *shadow cabinet*], *banánköztársaság* [< *banana republic*], *fejvadász* [< *headhunter*], *frontember* [< *frontman*], *házi mozgó* [< *home cinema*], *hegyikerékpár* [< *mountain bike*], *légzsák* [< *airbag*], *piacgazdaság* [< *market economy*], *szappanopera* [< *soap opera*], *zöldkártya* [< *green card*] stb.

A második szótárban már 26 tükörfordítás szerepel (közülük kettő külön jelölés nélkül), de ebben a szóanyagban is legalább még 60–70 neologizmus minden bizonnyal angol mintára keletkezett: *csokoholista* [< *chocoholic*], *e-könyv-olvasó* [< *e-book reader*], *garázsvásár* [< *garage sale*], *hangoskönyv* [< *audiobook*], *láncdohányos* [< *chain-smoker*], *okostévé* [< *smart TV*], *ökológiai*

lábnyom [< *ecological footprint*], *pókkamera* [< *Spidercam*], *tájseb* [< *landscape wound*], *vakrandi* [< *blind date*] stb.

Balázs Géza a közel 2000 új szót tartalmazó neologizmusztótárában (BALÁZS 2016) számításaim szerint mintegy 140 angol mintára keletkezett tükörszót rögzít, bár a kifejezések eredetére csak néhány esetben tesz utalást. A tükörfordítások nagyjából fele az előbb említett két Minya-szótárban ugyancsak megtalálható, de a vizsgált szóanyagban 60–70 új példát is felfedezhetünk, közöttük olyanokat, amelyek az utóbbi néhány évben jelentek meg a magyar nyelvben: *felhőszolgáltatás* [< *cloud service*], *nyelvtannáci* [< *grammar Nazi*], *szelfibot* [< *selfie stick*], *villámcsődület* [< *flashmob*]. A tükörfordítással létrejött neologizmusok között többféle típussal találkozhatunk:

- 1) tükörszavak: *gyűlöletbeszéd* [< *hate speech*], *memóriaahab* [< *memory foam*], *sikertörténet* [< *success story*], *újraírható* [< *rewritable*];
- 2) tükörfelfordítások: *barnamezős terület* [< *brownfield land*], *északi gyaloglás* [< *Nordic walking*], *kritikus tömeg* [< *critical mass*];
- 3) tükörjelentések: *barangolás* [< *roaming*], *ikon* [< *icon*], *megoszt* [< *to share*], *tűzfal* [< *firewall*];
- 4) részfordítások: *hiperszöveg* [< *hypertext*], *kanapészfőrf* [< *couchsurfing*], *valóságshow* [< *reality show*], *webmester* [< *webmaster*].

2. Angol mintára keletkezett tükörszavak az oroszban

Az orosz nyelvű szakirodalomban sem kapott eddig nagy hangsúlyt a tükörfordítás jelenségének kutatása, az angol eredetű tükörszavakra vonatkozóan pedig még kevesebb utalást lehet találni a témával kapcsolatos munkákban.

Az utóbbi évtizedek kölcsönzései és tükörfordításait áttekintő tanulmányában Leonid Krysin az angol mintájú régebbi tükörszavak közül megemlíti a *синий чулок* [< *bluestocking*] 'kékharisnya' és *самообслуживание* [< *self-service*] 'önkiszolgálás' kifejezést, az újabbakat pedig két csoportra osztja:

- 1) tükörjelentések (семантические кальки): *высокий* [<high] 'legjobb' (*высокая технология* [< high technology] 'high-tech, csúcstechnológia'), *тенево́й* [< shadow] 'illegális' (*тенева́я экономика* [< shadow economy] 'árnyékgazdaság'), *ястреб* [< hawk] 'héja (keményvonalas politikus)', *зе́лёные* [< green(back)] 'zöldhasú (dollár)';
- 2) tükörkifejezések (сочетаемостные кальки): *горячая точка* [< hot spot] 'veszélyes terület, háborús övezet', *делать деньги* [< to make money] 'pénzt csinálni', *денежный мешок* [< moneybags] 'pénzeszsák', *промывание мозгов* [< brainwashing] 'agymosás' (КРЫСИН 2002: 32–33).

Az angol–orosz nyelvi kapcsolatok történetét áttekintő írásában Emma Volodarskaja felsorol néhányat az 1970–1980-as évek tükörfordításai közül (*банк данных* [< databank] 'adatbank', *пакет предложений* [< package of proposals] 'javaslatcsomag', *сверхдержа́ва* [< superpower] 'nagyhatalom'), majd részletesebben is tárgyalja a tükörszavak egyes típusait:

- 1) hibridek (полукальки): *экстраток* [< extra current] 'extraáram', *супердержа́ва* [< superpower] 'szuperhatalom', *термо́ядерный* [< thermonuclear] 'termonukleáris';
- 2) képzéses kalkok (словообразовательные кальки): *краснокожий* [< redskin] 'rézbőrű', *небоскре́б* [< skyscraper] 'felhőkarcoló', *пережиток* [< survival] 'maradvány', *рабо́владение* [< slave-owning] 'rabszolgatartás';
- 3) tükörjelentések (семантические кальки): *белый* [< white] 'fehér (bőrű)', *конёк* [< hobby] 'hobby', *трети́чный* [< tertiary] 'harmadlagos', *ядро* [< nucleus] 'atommag';
- 4) tükörkifejezések (фразеологические кальки): *мозго́вой штурм* [< brainstorming] 'ötletelés', *утечка мозгов* [< brain drain] 'agyelszívás', *четверта́я вла́сть* [< fourth estate] 'negyedik hatalom (médiá)', *эска́лация во́йны* [< escalation of war] 'a háború eszkalálódása' (ВОЛОДАРСКАЯ 2002: 99–101).

A cikk végén található mellékletben a szerző 71 tükörfordítást szerepeltet, köztük olyan további példákat, mint *желтая пресса* [*< yellow press*] ‘bulvársajtó’, *летающая тарелка* [*< flying saucer*] ‘repülő csészealj’, *охота на ведьм* [*< witch hunt*] ‘boszorkányüldözés’, *тёмная лошадка* [*< dark horse*] ‘sötét ló’, *часы пик* [*< peak hours*] ‘csúcsforgalom’ stb. (ВОЛОДАРСКАЯ 2002: 116–117).

A Natalija Arapova által összeállított, a Nagy Péter kora után létrejött tükörfordításokat tartalmazó, az orosz szótárirodalomban egyedülálló kiadvány 1600 szócikke közül 56 címző esetében fedezhetünk fel valamilyen angol vonatkozást (АРАПОВА 2000). Az egyértelműen angol mintára megalkotott tükörszavak száma 32, de előfordulnak olyan tükörfordítások is, amelyek keletkezésében az angolon kívül fontos szerepet játszott a német vagy a francia nyelv is, vagy pedig időnként mindkettő. Mivel a szerző munkájában csak az 1950-es évekig megjelent tükörszavakat vizsgálja, és a tükörkifejezéseket (фразеологические кальки) nem is tárgyalja, a mai orosz nyelvben legtöbbször melléknév + főnév formában használatos, újabb keletű, angol mintájú tükörszavak nem is kerülhettek a látókörébe. A 20. század közepéig az angol hatásra megalkotott szavak több mint fele jelentéskölcsönzés eredménye: *гусеница* [*< caterpillar*] ‘lánctalp, hernyótalp’, *истребитель* [*< destroyer*] ‘vadászgép’, *капитан* [*< captain*] ‘csapatkapitány’, *картина* [*< picture*] ‘mozifilm’ stb.

A mai orosz lexikográfiában az idegen szavak szótárai közül az egyetlen, amelyben tükörfordítások is találhatóak, egy 2016-ban megjelent, képekkel is illusztrált kiadvány, amely az utóbbi évek orosz nyelvében használatos angol kölcsönszavakat leltározza (СА3-2016). A 707 szócikket tartalmazó kézikönyvben összesen 12 angol mintára keletkezett tükörfordítás szerepel:

- 1) tükörszavak: *гостевой дом* [*< guesthouse*] ‘vendégház’, *дорожная карта* [*< road map*] ‘menetrend, ütemterv’, *Живой журнал* [*< Live Journal*] ‘blogszoolgáltatás’, *кредитная карта* [*< credit card*] ‘hitelkártya’, *мозговой штурм* [*< brainstorming*]

‘ötletelés’, *панельная дискуссия* [< *panel discussion*] ‘paneelőadás’, *самозанятый* [< *self-employed*] ‘a magánszektorhoz tartozó, önálló, független’, *электронная почта* [< *electronic mail*] ‘villanyposta, e-mail’;

2) részfordítások: *девушка пин-ап* [< *pinup girl*] ‘fotómodell’, *смарт-часы* [< *smartwatch*] ‘okosóra’, *скажи чиз* [< *say cheese*] ‘mosolyogj! (fényképezésnél)’;

3) tükörjelentések: *химия* [< *chemistry*] ‘kémia (kölcsonös vonzalom)’.

Angol eredetű tükörfordításokat találhatunk még az egyes évtizedek új szavait és új jelentéseit összegyűjtő orosz neologizmuszótárakban is.

Az 1980-as évekből például a következőket: *горячая линия* [< *hotline*] ‘forródrót’, *звёздные войны* [< *Star Wars*] ‘csillagháború(s terv)’, *индейское лето* [< *Indian summer*] ‘indián nyár’, *мыльная опера* [< *soap opera*] ‘szappanopera’, *новая волна* [< *new wave*] ‘új hullám’, *потребительская корзина* [< *consumer basket*] ‘fogyasztói kosár’, *трудоголик* [< *workaholic*] ‘munkamániás’ (HC3-80).

Az 1990-es évekből pedig az alábbiakat: *быстрое питание* [< *fast food*] ‘gyorsétel’, *всемирная паутина* [< *World Wide Web*] ‘világháló’, *высокая технология* [< *high technology*] ‘hightech, csúcstechnológia’, *жёсткий диск* [< *hard disk*] ‘merevlemez’, *зелёная карта* [< *green card*] ‘zöldkártya’, *работоголик* [< *workaholic*] ‘munkamániás’, *серийный убийца* [< *serial killer*] ‘sorozatgyilkos’ (HC3-90).

3. Párhuzamok és eltérések a magyar és az orosz tükörszóalkotásban

Az alábbiakban tematikus csoportosításban összegzem azokat az eseteket, amelyekben a magyarban és az oroszban hasonlóképpen keletkeztek az angol eredetű tükörszavak, illetve röviden kitérek azokra a példákra is, amelyeknél a két átvevő nyelv valamelyikében elmaradt a tükörfordítás, és helyette inkább a kölcsonszó használatos.

3.1. Politika:

árnyékkormány – теневой кабинет [< shadow cabinet];
béna kacsa – хромая утка [< lame duck];
hidegháború – холодная война [< cold war];
sokkterápia – шоковая терапия [< shock therapy];
vasfüggöny – железный занавес [< iron curtain].

Az orosz *заднескамеечник* [< backbencher] 'hátsó sorokban ülő parlamenti képviselő' és *коридоры власти* [< corridors of power] 'a hatalom folyosói, berkei' kifejezéshez hasonló tükörfordítás nem jött létre a magyarban. Ugyanakkor az angol *kingmaker* és *speechwriter* terminusokra a magyar megalakította a *királycsináló* és *szövegíró* / *beszédíró* tükörszót, míg az orosz az anglicizmusokat részesíti előnyben (*кинмейкер*, *спичрайтер*). A még eléggé újnak számító és talán kevésbé ismert *béna kacsa* meghatározás arra a mandátuma lejártá előtt álló elnökre vonatkozik, aki helyzetéből adódóan már nem hoz nagy horderejű döntéseket, a *királycsináló* pedig azt a politikust / pártot jelöli, aki / amely a választások idején a mérleg nyelvének szerepét tölti be valamelyik nagyobb politikai erő hatalomra kerülésében.

3.2. Gazdaság, kereskedelem, reklám:

célcsoport – целевая группа [< target group];
fejvadász – охотник за головами [< headhunter];
pénzmosás – отмыwanie денег [< money laundering];
piacgazdaság – рыночная экономика [< market economy];
üzletasszony – деловая женщина [< businesswoman].

Míg az angol *blue chips* és *happy hour* kifejezésnek az oroszban a *голубые фишки* és *счастливые часы* tükörfordítás felel meg, addig a magyarban az anglicizmusok használatosak 'a legnagyobb forgalmú és legjobban jövedelmező értékpapírok a tőzsdén' és 'meghatározott időszak, amikor olcsóbban lehet vásárolni' jelentésben.

3.3. Informatika:

hajlékonylemez – гибкий диск [*< floppy disk*];
hangposta – голосовая почта [*< voicemail*];
házi mozi – домашний кинотеатр [*< home cinema*];
honlap – домашняя страница [*< home page*];
egér – мышь [*< mouse*] → tükörjelentés mindkét nyelvben.

Az angol *smartphone* tükörfordításaként a magyarban az *okostelefon* szó terjedt el, az oroszban ezzel szemben csak a *смартфон* változat létezik. Ugyancsak hiányzik az oroszban az angol *user-friendly* kifejezés átvevő nyelvi megfelelője (vö. magyar *felhasználóbarát*). Érdekes eltérés figyelhető meg az angol *light pen* elnevezés saját nyelvi elemekkel történő visszaadása során: az orosz *световое перо* pontosan követi az eredeti forrásnyelvi mintát, nem úgy, mint a magyar *fényce-ruza* 'kézi mutatóeszköz, amellyel a képernyő egy tetszőleges pontja kijelölhető'.

3.4. Médianyelv:

fehérgalléros – беловоротничковый [*< white-collar*];
sárga oldalak – жёлтые страницы [*< yellow pages*];
sorozatgyilkos – серийный убийца [*< serial killer*];
szappanopera – мыльная опера [*< soap opera*];
kihívás – вызов [*< challenge*] → tükörjelentés mindkét nyelvben.

Az angol *newsroom* és *environmentally friendly* kifejezés a magyar nyelvben tükörfordításként *hírszoba* és *környezetbarát* formában jelenik meg, miközben az oroszban az első esetben megmaradt az anglicizmus (*ньюсрум*), míg a második példánál teljesen más szó szerkezet alakult ki ebben a jelentésben (*экологически чистый*).

3.5. Sport:

hegyikerékpár – горный велосипед [< mountain bike];
strandröplabda – пляжный волейбол [< beach volleyball];
vasember – железный человек [< iron man].

Az angol *fair play* mintájára az oroszban létrejött a *честная игра* tükörfordítás, míg a magyarban inkább eredeti, átadó nyelvi formájában terjedt el a szó. Egyes újabb sportágak megnevezésénél a magyar nyelvben az angol kölcsönszavak átvételével párhuzamosan tükörszavak is kialakultak (*testépítés* – *bodybuilding*, *hódeszka* – *snowboard*), miközben az oroszban csak az anglicizmus fordul elő (*бодибилдинг*, *сноуборд*).

3.6. Könnyűzene:

élőzene – живая музыка [< live music];
világzene – мировая музыка [< world music];
kemény rock – тяжёлый рок [< hard rock].

Az angol *cover version* és *heavy metal* kifejezésnek az oroszban a *кавер-версия* és *тяжёлый металл* részfordítás felel meg, míg a magyarban az első fogalomra a *feldolgozás* ‘régi dal új változata (más előadóval)’ szó használatos, a második esetben pedig a zenei irányzat jelölésére megmaradt az anglicizmus változatlan formában.

A fenti példaanyag alapján összességében megállapíthatjuk, hogy míg a magyarban többnyire valamilyen szóösszetétel segítségével történik a tükörszóalkotás, addig az oroszban a folyamat eredményként leginkább melléknévből és főnévből álló jelzős szerkezetek jönnek létre. Azzal kapcsolatban viszont nehéz következtetéseket levonni, hogy vajon a magyar vagy az orosz nyelv folyamodik-e gyakrabban a tükörfordítás eszközéhez a legújabb anglicizmusok kölcsönzése során. Ahogy az egyes témaköröknél tapasztalhattuk, nagyon vál-

tozó mértékben kerültek többségbe az egyik vagy a másik nyelvben a tükörszavak.

Ebben a tanulmányban terjedelmi okok miatt nem vállalkozhattam sem a két nyelvben előforduló, angol mintára keletkezett tükörszavak részletesebb vizsgálatára, sem pedig a teljes korpusz bemutatására. Ez egy olyan lexikográfiai munka feladata lehetne, amely az oroszra vonatkoztatva az Arapova-féle szótár hagyományait folytatva bővítené a példaanyagot az új, angol eredetű tükörfordításokkal, illetve a magyar szótárirodalomban újdonságnak számító tükörszó-tár² dolgozhatná fel a nyelvünkben használatos régebbi, főleg latin és német mintájú, valamint az újabb, angolból származtatható kalkokat, amelyek száma minden valószínűség szerint ezernél is többre tehető.

IRODALOM

- BALÁZS Géza, 2016: *Új szavak, kifejezések. A rendszerváltás kisszótára (1990–2015). Nem szótárazott szavak tárháza.* Budapest: IKU – Inter Nonprofit Kft.
- HORVÁTH Péter Iván, 2010: Fordítási eredetű változások a mai magyar nyelvben. *Jelentés a magyar nyelvről (2006–2010).* Budapest: Inter – Magyar Szemiotikai Társaság, 105–130.
- KISS Lajos, 1976: *Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban.* (Nyelvtudományi Értekezések 92.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- MINYA Károly, 2007: *Új szavak 1. Nyelvünk 1250 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal.* Budapest: Tinta.

² Ez lehetne a leendő új típusú szótár elnevezése Zoltán András javaslata alapján. Mindez összecsengene a Tinta Könyvkiadónál 2004-ben megjelent, Tótfalusi István által összeállított *Idégszó-tár* címével. A tükörkifejezéseket illetően jól használható Elisabeth Piirainen kétkötetes munkája (PIIRAINEN 2012, 2016).

- - 2014: *Új szavak 2. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal.* Budapest: Tinta.
- NYOMÁRKAY István, 1980: Német tükörfordítások a horvátban és a magyarban. *Magyar Nyelv* 76/ 436–447.
- - 1993a: A tükörfordításról, különös tekintettel a (szerb)horvára. *Magyar Nyelv* 89/ 180–189.
- - 1993b: »Le cas du calque... est plus complexe.« (B. Unbegaun). (Über die Lehnübersetzungen mit besonderer Rücksicht auf das Kroatisch[serbisch]e). *Studia Slavica Hung.* 38/ 113–124.
- - 2013: Egy nyelvteremtő praktika: a tükörszóalkotás. *Studia Slavica Savariensia* 1–2/ 382–387.
- - 2016: Nyelvi világkép, tükörszavak és etimológia. *Magyar Nyelvőr* 140/ 377–386.
- ORSZÁGH László, 1977: *Angol eredetű elemek a magyar szókészletben.* (Nyelvtudományi Értekezések 93.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- PAPP László, 1984: Tükörszók a magyarban. *Magyar Nyelv* 80/ 48–59.
- PIIRAINEN Elisabeth, 2012: *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Toward a Lexicon of Common Figurative Units.* Vol. 1. New York etc.: Lang.
- - 2016: *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Toward a Lexicon of Common Figurative Units.* Vol. 2. New York etc.: Lang.
- RÁDULY Zsuzsanna, 1998: *A kékharisnya, kékszakáll és kékvér szavainkról. Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára.* Budapest: ELTE BTK Keleti Szláv és Balti Filológiai Tanszék, 472–475.
- ZSILINSZKY Éva, 2003: *Az angol vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban.* (Nyelvtudományi Értekezések 153.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- АРАПОВА Н. С., 2000: *Кальки в русском языке послепетровского периода. Опыт словаря.* Москва: «Издательство МГУ».

- ВОЛОДАРСКАЯ Э. Ф., 2002: Заимствование как отражение русско-английских контактов. *Вопросы языкознания* 2002/4: 96–118.
- КРЫСИН Л. П., 2002: Лексическое заимствование и калькирование в русском языке последних десятилетий. *Вопросы языкознания* 2002/6: 27–34.
- НСЗ-80: *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 80-х годов*. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 1997.
- НСЗ-90: *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 90-х годов XX века*. Т. 1–3. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2009–2014.
- САЗ-2016: ХОДЖАГЕЛЬДЫЕВ Б. Д., ШУРУПОВА О. С. *Иллюстрированный словарь английских заимствований в русском языке последних лет*. Москва: «Флинта», 2016.